

УДК 027.7 : 025.171 + 62(09)

Книги з приватної бібліотеки викладача Київської політехніки І.Г. Рекашева у фонді рідкісної і цінної книги НТБ НТУУ «КПІ»

Books from the private library of Kiev Polytechnic teacher I.G. Rekashev in collection of rare and valuable books the Scientific and Technical Library of NTUU "KPI"

Марина Мірошниченко¹

Maryna Miroshnychenko

¹ Науково-технічна бібліотека ім. Г.І. Денисенка НТУУ «КПІ», Київ, Україна, mmiroshnichenko@ukr.net

Ключові слова:

історія Київського політехнічного інституту, історія технічної освіти, наукова бібліотека, рідкісні і цінні книжкові видання, І.Г. Рекашев, І.І. Рахманінов, історія політехнічного підручника

Анотація: Статтю присвячено книгам з приватної книгозбірні одного з викладачів Київської політехніки, що були подаровані бібліотеці на початку її формування. Зроблена спроба дослідження видань з різних галузей науки і техніки, а також навчальних посібників XIX ст.; історії їх побутування, шляхом ретельного вивчення поліграфічних елементів (обкладинок, форзаців, титульних листів), друкарських і власницьких печаток, дарчих написів та інших книжкових маргіналій. Зібрані нечисленні біографічні дані власника – викладача нарисної геометрії Ісидора Григоровича Рекашева та інформація про іншого дарувальника – професора Київського університету І.І. Рахманінова. Стаття включає свідчення про майже тридцять видань російською, німецькою, французькою та англійською мовами, авторами яких є видатні вчені, викладачі університетів і різних технічних навчальних закладів, інженери країн Європи і Росії. Хронологічні рамки: 1804–1889. Серед видань – унікальні підручники початку XIX століття з математики, механіки, астрономії, фізики, що до сьогодення лишаються видатними зразками навчальної літератури. Кожне з представлених творів є цінною науковою пам'яткою, що відображає певний історичний етап становлення і розвитку окремих наукових дисциплін та навчальних посібників для політехнічної школи. Для написання статті були використані офіційні документи та історичні матеріали Київського політехнічного інституту початку XX століття (що збереглися в бібліотеці); матеріали сайтів київських вищих навчальних закладів (зокрема, Київського Національного університету ім. Т.Г. Шевченка) та електронних ресурсів з питань історії і розвитку вищої технічної освіти в Україні.

Key words:

history of Kyiv Polytechnic Institute, history of technical education, scientific library, rare and valuable book editions, I.G. Rekashev, I.I. Rakhmaninov, history of polytechnic textbook

Abstract— The article is devoted to books from private collection of one of Kyiv Polytechnics lecturers that were given to the library at the beginning of its formation. There has been made an attempt to investigate publications from different fields of science and technology and also tutorials of the 19th century; history of its existence by scrutiny of polygraphed elements (covers, flyleaves, title pages), typographical and proprietary stamps, inscriptions and other book's shoulder heads. There's compiled not numerous background of the owner – lecturer of descriptive geometry Isydor Grygorovych Rekashev and information about other grantor – professor of Kyiv University of Rakhmaninov. The article includes evidence about nearly 30 publications in Russian, German, French and English, and its authors are prominent scientists, lecturers of the universities and different technical educational establishments, engineers from Europe and Russia. Chronological frame is 1804–1889. While writing the article there were used official documents and historical materials of Kyiv Polytechnic Institute of the beginning of 20th century (that preserved in the library); materials of the web-sites of Kyiv universities (in particular of Taras Shevchenko Kyiv National University) and electronic resources about history and development of higher technic education in Ukraine.

Фонд рідкісних і цінних книг науково-технічної бібліотеки ім. Г.І. Денисенка входить до загального фонду науково-технічної літератури і складається з декількох частин: видання з історії університету (історичні нариси, офіційні документи, особовий склад інституту та списки студентів), праці професорів і викладачів університету – навчальні та практичні посібники, підручники, курси лекцій, визначні пам'ятки наукової і технічної літератури вітчизняного і світового значення XVIII – початку XX століття, періодичні видання XIX – початку XX століття з різних галузей науки і техніки.

Актуальність проблеми. Політехнічний інститут і

його бібліотека створювались за ініціативою і коштом благодійних пожертв від промислової, культурної і наукової еліти Києва і всієї країни, що стало зразком патріотизму і зрілості громадянського суспільства, яке чітко усвідомлювало необхідність ґрунтовної освіти для зростання і процвітання держави.

Започаткована на зламі століть для забезпечення навчального процесу і наукової діяльності у великому технічному учбовому закладі, університетська книгозбірня до сьогодення лишається документальним свідченням стрімкого розвитку науки, техніки і високого економічного рівня країни. До фонду бібліотеки поступо-

во потрапляли всі найновіші і передові на той час досягнення світової наукової і педагогічної думки.

Студентська їдальня в бібліотеці.

Сьогодні, коли бібліотека активно розкриває і пропагує свої фонди, відбувається ретельне вивчення того чи іншого видання, визначення його цінності або унікальності і визначення місця, яке посідає книга серед інших книжкових пам'яток у науковій спадщині – як вітчизняній, так і світовій.

Метою статті є надання користувачам вичерпної і достовірної інформації про наповнення фонду науково-технічної бібліотеки, а також залучення студентів і науковців університету до подальшого вивчення забутих сторінок науки і техніки та історії «Київського політехнічного інституту».

Джерельною базою дослідження є книги з фонду рідкісних і цінних книжкових видань, який формується останні три роки.

Чималу частину старовинного фонду займають видання, що потрапили до бібліотеки з приватних колекцій викладачів університету. В книгах збереглися власницькі печатки, автографи або екслібриси. Зокрема, зустрічається література з печаткою «Исидоръ Григорьевичъ Рекашевъ». Інколи на форзаці є також, зроблений рукою бібліотекаря, напис «б. Рекашева». На сьогодні відібрано 26 видань, де так чи інакше згадується прізвище Рекашева. І, скоріш за все, це не остаточна кількість.

З архівних та історичних джерел відомо, що серед дарувальників бібліотеки був і викладач нарисної геометрії, кандидат фізико-математичного факультету університету св. Володимира, статський радник, кавалер ордена Св. Станіслава II ступеню І.Г. Рекашев [12 с. 14, 13 с. 65]. Також згадується про те, що саме Рекашев передав в дар бібліотеці колекцію покійного професора Київського університету І.І. Рахманінова (на деяких книгах збереглися і автографи Рахманінова і печатки Рекашева) – майже 500 книг.

Рекашев Исидор Григорович (15.05.1865 – 13[26].01.1918), народився в Гомелі в родині міщанина. Отримавши середню освіту, викладав фізику в одному з реальних училищ Петербурга, а згодом вступив до Київського університету св. Володимира і, після закінчення, залишився на кафедрі прикладної математики в якості стипендіата для підготовки до звання професора.

1892 року з успіхом склав екзамен на ступінь магістра прикладної математики і, в жовтні того ж року, зайняв посаду штатного викладача математики і фізики у Київській міністерській жіночій гімназії.

Вже наступного року Рекашев отримав відрядження за кордон (відвідав Париж, Цюрих, Берлін) де прослухав курси будівельної та прикладної механіки, проективної геометрії, графічної статистики. 1897 року отримав посаду штатного викладача математики у московському кадетському корпусі, а через рік повернувся до Києва на посаду викладача нарисної геометрії в Київському Імператора Олександра II політехнічному інституті [11].

Рекашев читав лекції й проводив практичні заняття з основ механіки, опору матеріалів, теоретичної механіки та графостатистики. [3 с. 50, 4 с. 26]. Крім того, з 1909 року викладав в університеті св. Володимира, на Вищих жіночих курсах та в приватній жіночій гімназії (1912 року очолював педагогічну раду гімназії). Є відомості, що 1907 року Рекашев заснував та очолив Київське педагогічне товариство ім. К.Д. Ушинського. Звичайно, деякі факти біографії потребують уточнення і конкретизації [11].

Крім своєї викладацької діяльності Рекашев активно займався політичними та громадськими справами: входив до складу Київського відділення партії правого порядку з 1905 року, а згодом став головою цієї партії. Наполегливо намагався об'єднати право-монархічні сили Києва.

В жовтні 1906 року на засіданні ППП один з активних її членів представив доповідь з приводу рішення політехнічного інституту про прийняття на навчання студентів юдейського віросповідання більше дозволеного відсотка. Рекашев зробив доповнення і нагадав про основні закони Російської імперії, зокрема статті 46 та 52, за якими «Высочайшее повеление», що має силу закону, не може бути відмінним будь-яким міністром, тим більш – Радою учбового закладу. І додав, що було б добре православним студентам навчатися краще ніж студенти інших віросповідань – «іновірців» – дуже здібних та підприємливих. Не дивлячись на таку обмовку, виступ здійняв бурю серед революційно налаштованої студентської молоді. Студенти вирішили бойкотувати Рекашева й висунули офіційний протест Раді інституту проти громадської діяльності викладача, вимагаючи замінити його іншим спеціалістом. Натомість, об'єднані збори комітетів правих партій міста висловили рішучу підтримку Рекашева. Рада інституту, боячись піти проти політичних правих сил, своєю постановою від 14 жовтня 1906 року відмовила студентам, але в листі до Рекашева зазначила: «К

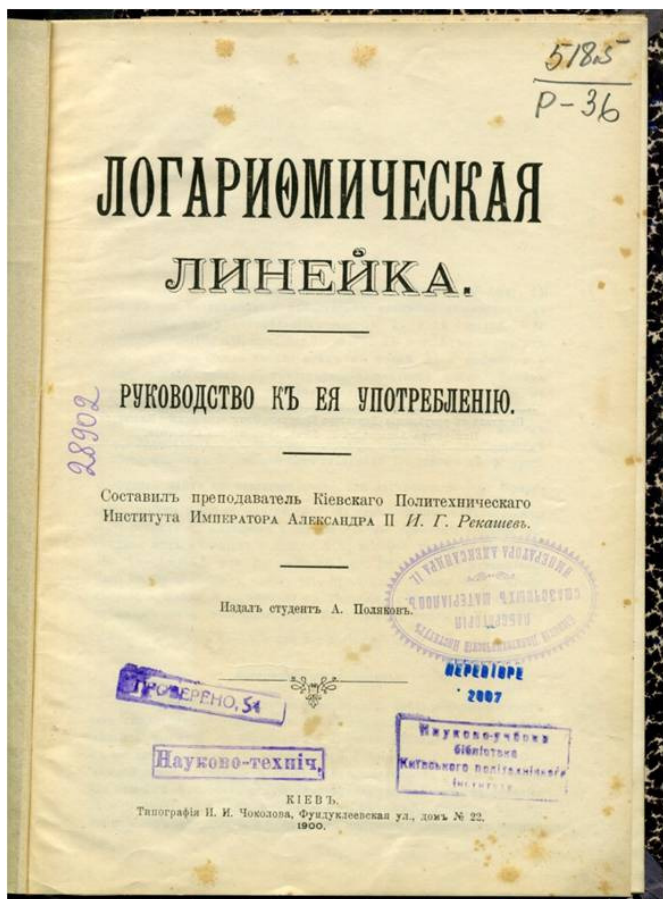
сожалению, в настоящее время Совет находит себя вынужденным поставить Вам на вид, что позиция, занятая Вами по отношению к Совету и студенчеству, грозит стать источником весьма острых и серьезных осложнений в текущей академической жизни, которую наладить и поддерживать составляет прямую обязанность всех нас и стоит, как Вам известно, значительных усилий».

У вересні 1907 року Рекашева було висунуто кандидатом до Державної Думи, але не вдалося зібрати необхідної кількості голосів. В цьому ж році він залишив пост голови ППП, але продовжував займатися патріотичною роботою.

До 1917 року він викладав у Київському політехнічному, про що свідчать документи [6 с. 20, 7 с. 22]. Взимку 1918 року Ісидора Рекашева було вбито осколком снаряду під час артилерійського обстрілу Києва військами більшовиків і поховано на кладовищі біля Аскольдової могили [11]. На жаль, нам не вдалося виявити фотографію Ісидора Рекашева. В студентських альбомах не всі фотографії мають підпис, а саме там зустрічається більшість портретів професорів і викладачів інституту.

дочки Петра I – Єлизавети. З цього ж роду походив видатний композитор Сергій Рахманінов. В кінці XIX століття було надруковано роботу Н.П. Василенко й І.Ф. Токмакова «Исторические сведения о роде дворян Рахманиновых» (коштом І. Рахманінова і по сьогоднішній день це видання є головним джерелом з генеалогії роду до початку XX століття) [10]. Математик і механік, доктор математичних наук і астрономії (з 1856), заслужений ординарний професор математики, декан фізико-математичного факультету (1868–1875, 1880–1881), проректор (1875–1880), ректор (1881–1883) університету св. Володимира [9 с. 127].

Отже, яка ж саме література позначена печаткою і входила до складу приватної бібліотеки Рекашева. Звичайно, що це література технічного напрямку. Мова написання – російська, французька, німецька та англійська. Хронологічні рамки: 1804–1871 роки. Автори – видатні, добре відомі і не дуже відомі вчені, викладачі, інженери різних країн Європи і Росії. Твори відносяться до різних галузей фундаментальної науки та технічних дисциплін.

В фонді бібліотеки знаходиться лише одна робота Рекашева – «Логарифмическая линейка. Руководство к употреблению». Вона була видана 1900 року коштом студента Полякова А. в київській типографії Чоколова І.І.

Нагадаємо, що Рекашевим були, також, передані до бібліотеки книги професора Рахманінова. **Іван Іванович Рахманінов** (1826–1897) походив зі старовинного дворянського роду, представники якого, в середині XVIII століття, брали участь у зведенні на престол російський

Почнемо з російськомовних робіт і подамо їх в хронологічному порядку.

Однією з найстаріших книг є **курс чистої математики Луї Франкера 1819 року**. (На форзаці книги зберігся напис олівцем «б. Рекашева»).

Луї-Бенжамен Франкер – французький математик і педагог, автор декількох підручників з математичних дисциплін, член-кореспондент Петербурзької академії наук. В Російській імперії підручники Франкера були ду-

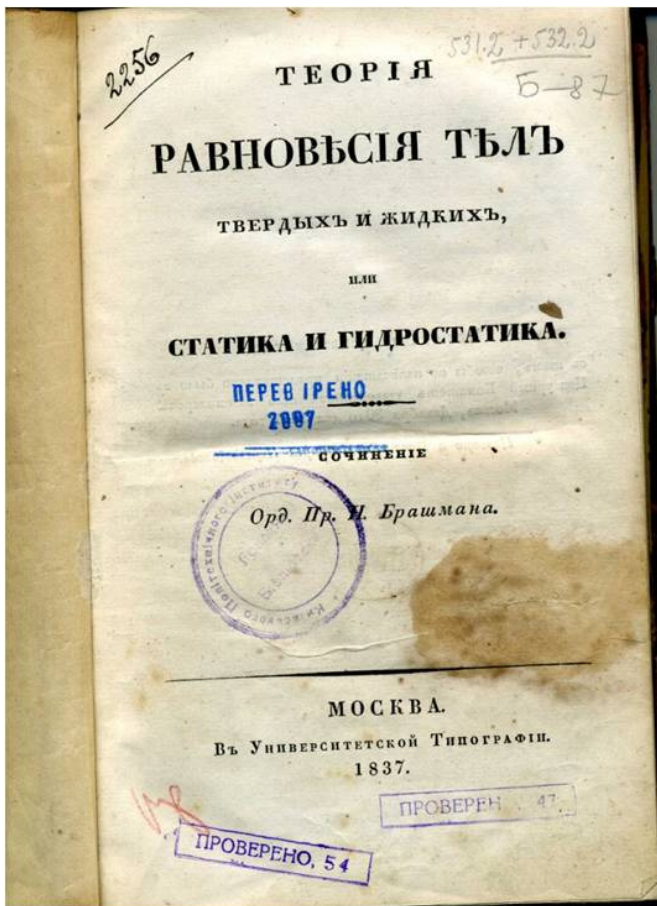
же популярними і, разом з посібниками С. Лакруа, слугували головним джерелом для складання російських підручників. Зокрема, робота Франкера з математики була перекладена професорами П. Щепкіним і Д. Перевошиковим і використовувалася для викладання в Московському університеті з 1819 року [8 т. 71 с. 462].

Ось деякі цитати з передмови: «При сочинении сего курса имел я целью всякому внимательному и рассудительному читателю, не имеющему никаких математических сведений, доставить способ пользоваться высшими исследованиями академическими». «...Мало, если учащийся будет только убеждаться истинами, ему предлагаемыми: надобно, чтобы он углубляясь в таинства изобретателей и удивляясь их открытиям, постигал и сам их гений».

Автор підкреслює, що робота написана досить стисло і без подробиць, але це його позиція: «Опыт совершенно убедил меня, что мелочные подробности о каждом предмете более удаляют от той цели, к которой должен стремиться всякий, предлагающий какую-нибудь науку. Сочинитель, говоря все, что он думает, препятствует читателю думать самому; учащийся не способен бывает обойтись без помощи своего учителя; в него вселяется недеятельность – пагуба успехов...».

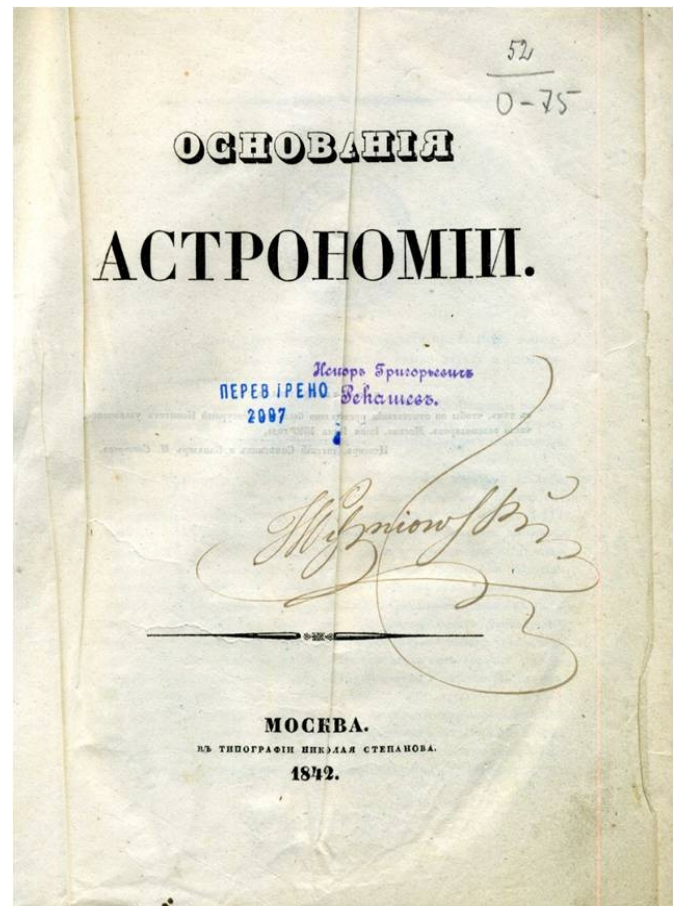
часу, курсу аналітичної геометрії. Народився в Моравії (сучасна Чеська республіка), навчався у Віденському політехнічному інституті та університеті, де його викладачем математики і астрономії був Йозеф Літтроу. З 1824 року і до кінця свого життя жив і викладав у навчальних закладах Росії – в містах Казань, Санкт-Петербург, Москва. Член-кореспондент Петербурзької академії наук, заслужений професор Московського університету. З його ім'ям пов'язано засновування Московського математичного товариства та Математичного збірника. За рукопис курсу аналітичної геометрії отримав 1835 року Демидівську премію [8 т. 8 с. 626–627].

На відміну від Франкера Брашман викладає матеріал детально і пояснює чому: «В изложении науки я старался везде соблюсти строгий систематический порядок, и, для объяснения каждой теории, избраны приложения важнейшие... с которым они знакомят читателей. Сообщенные теории и приложения легко применить и к другим частным примерам, что мои слушатели и делали в продолжении курса. – приложение теории центра тяжести, может быть, покажется слишком подробным; но я полагаю его неизлишним в русской литературе: оно может служить и полезным упражнением учащимся механике по какому-либо другому руководству...».

Наступне видання – «Теория равновесия тел твердых и жидких, или статистика и гидростатика» М. Брашмана 1837 року. (На форзаці зберігся напис олівцем «б. Рекашева»).

Брашман Микола Дмитрович – видатний педагог, математик, механік, автор одного з краших, для свого

Ще один унікальний підручник – «Основания астрономии» Перевошикова Д.М. 1842 року. (На форзаці зберігся напис олівцем «б. Рекашева». На титульному листі зберігся підпис, але прочитати його поки що не вдалося).

Перевощиков Дмитро Матвійович – російський

астроном і математик. Народився 1788 року. 1808 року став одним з перших випускників Казанського університету, професор, викладав в Московському університеті, декан фізико-математичного відділення, ректор – 1848–1851 років. За його ініціативою і під його керівництвом була створена університетська обсерваторія, яку він же і очолював близько 20 років. Академік Петербурзької академії наук.

Основні оригінальні дослідження в астрономії – в області небесної механіки. Увійшов до історії вітчизняної науки також, як видатний педагог і популяризатор науки. Виховав багато відомих математиків і астрономів.

Вчений створив серії підручників по астрономії і математиці, поклавши початок учбовій математичній літературі; написав перші російською мовою курси астрономії: «Руководство к астрономии» (1826), «Основания астрономии» (1842), «Предварительный курс астрономии» (1847) і інші. Статті Перевощикова по історії астрономії, які друкувалися в журналах «Современник», «Отечественные записки» та інших, відіграли велику роль в поширенні наукових знань в Росії.

З творів його необхідно згадати: «Главные основания аналитической геометрии трех измерений» (Москва, 1822), «Ручная математическая энциклопедия» в 13 томах, «Теория планет» (СПб., 1863–1868), «Гауссов способ вычислять элементы планет» (СПб., 1853), «О фигуре Земли» (1854), переклади курсів аналізу Франкера і Байї.

Велике значення мали дослідження Перевощикова наукової спадщини М. Ломоносова і встановлення пріоритету його відкриттів в геології, астрономії, зокрема відкриття Ломоносовим існування атмосфери на планеті Венера [8 т. 45 с. 189–190].

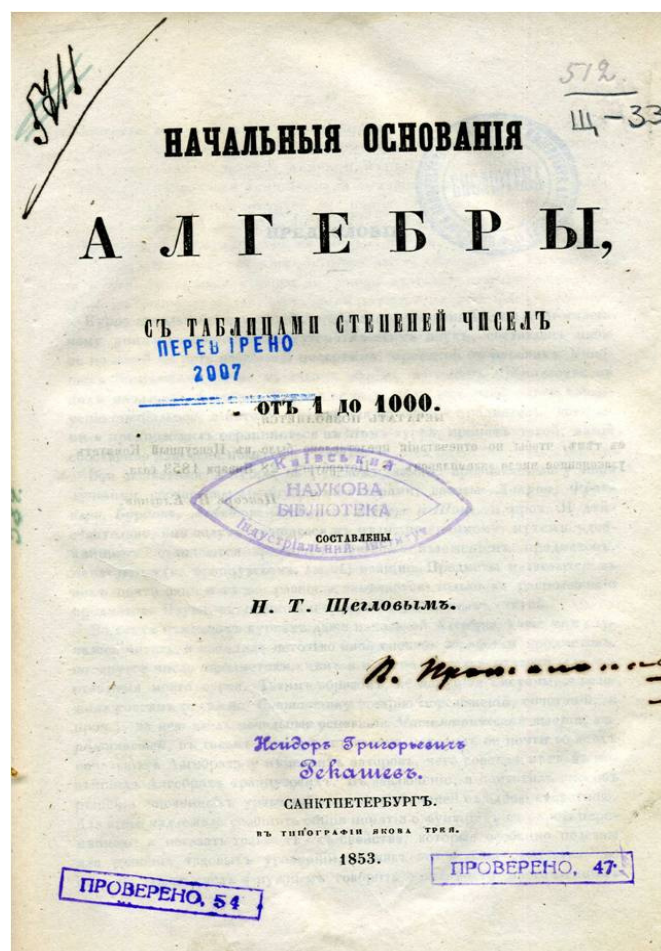
Ось декілька рядків з книги «Основания астрономии», що розкривають і поетичний дар вченого: «С возвышенного и открытого места, где нет ни одного предмета, препятствующего зрению простирается до его пределов, мы видим около себя окружность, которая служит основанием обширному своду, называемому небом или твердью».

Наступним виданням є «Аналитическая теория волнообразного движения эфира» Йосипа Сомова 1847 року. (Окрім печатки інституту Олександра II, є печатка власника – «Исидоръ Григорьевичъ Рекашевъ»).

Сомов Йосип Іванович – російський математик і механік, учень Миколи Брашмана, академік Російської академії наук, тричі лауреат Демидівської премії. Закінчив фізико-математичний факультет Московського університету, мав ступінь доктора математики і астрономії, викладав в Петербурзькому університеті. Його підручник «Начальная алгебра», виданий 1862 року, було визнано одним з найкращих підручників з алгебри для середніх учбових закладів. Займався розвитком математичного аналізу, векторного аналізу, теорії еліптичних функцій і використовував їх в геометрії та механіці. Видав перший курс теорії еліптичних функцій російською мовою [8 т. 60 с. 851–852].

Навчальний посібник з математики М. Щеглова «Начальные основания алгебры» 1853 року. (Окрім печатки інституту Олександра II, є печатка власника –

«Исидоръ Григорьевичъ Рекашевъ». На корінці збереглися ініціали власника «И.Р.». На титульному листі і на форзаці зберігся напис: «П. Протопопов»).

Щеглов Микола Тихонович – російський педагог, автор підручників з арифметики, фізики та інших предметів. Навчався в семінарії міста Тула, педагогічному інституті та Санкт-Петербурзькому університеті. 1823 року його призначено викладачем фізики, нарисної геометрії і хімії цього ж університету, а 1829 року – затверджено ад'юнктом. З 1836 року був професором Олександрівського ліцею. Його друковані роботи: «Арифметика» (СПб., 1832–1866, 12 видань); «Начальные основания физики» (СПб., 1834; 2-е вид., 1838–1839; 3-е вид., 1845; продовження 2 частини «Метеорология», 1846); «Начальные основания алгебры» (СПб., 1853–1857); «Химия» (СПб., 1841); «Таблицы Бригговых логарифмов» (1856) [8 т. 79 с. 49].

В представленій книзі Щеглов порівнює математичні школи Франції і Німеччини і віддає перевагу німецьким курсам початкової алгебри. Свою роботу він будує вільно і на свій розсуд подає ті чи інші предмети.

І остання російськомовна робота – **«Теория ветряных двигателей» барона Рудольфа Штейнгеля 1889 року.** (Окрім печатки інституту Олександра II, є печатка власника – «Исидоръ Григорьевичъ Рекашевъ». В тексті зроблено рукописні вставки. На корінці збереглися ініціали власника «И.Р.»).

Штейнгель Рудольф Васильович – дійсний статський радник, інженер шляхів сполучення, відомий будівельник залізниць Російської імперії. Народився в 1841 році в місті Ревель (сучасний Таллінн). Закінчивши 1861 року Петербурзький інститут інженерів шляхів сполучення, працював над проектами Московсько-Рязанської і Московсько-Курської залізниць, керував будівельними

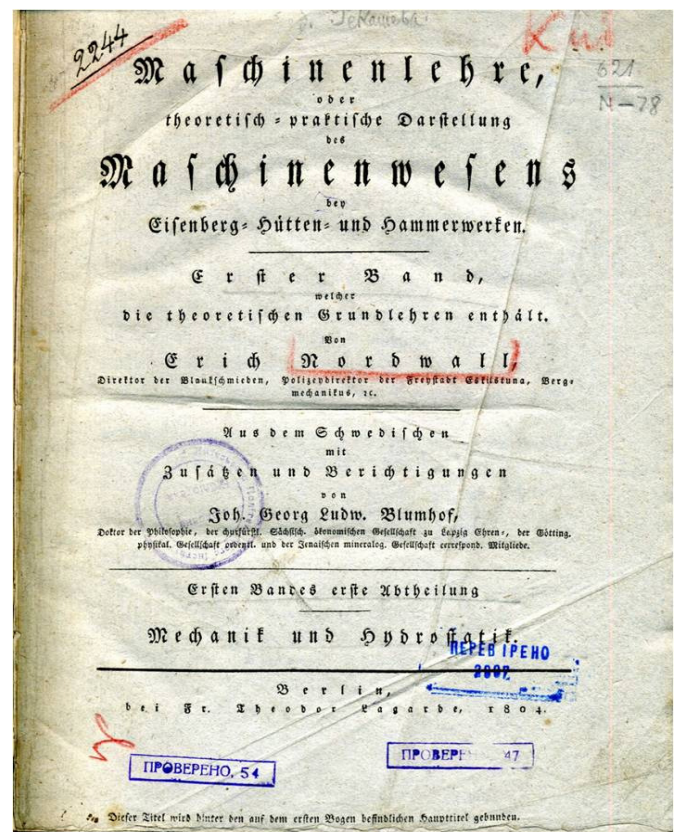
роботами. Йому припало багато попрацювати, особливо зважаючи на недосвідченість в подібних роботах нижчого персоналу – робітників і десятників; проте, завдяки своїм видатним здібностям, якісній інженерній освіті, рідкісній енергії і працьовитості, Рудольф Штейнгель блискуче виконував покладені на нього обов'язки. Згодом створив акціонерне товариство і отримав концесію на виконання подібних робіт в інших районах країни.

Блискуче й по-німецьки методичне домашнє виховання дозволило Рудольфу Штейнгелю вже в двадцять років закінчити першим Інститут інженерів шляхів сполучення і бути занесеним на мармурову дошку пошани в актовій залі Інституту.

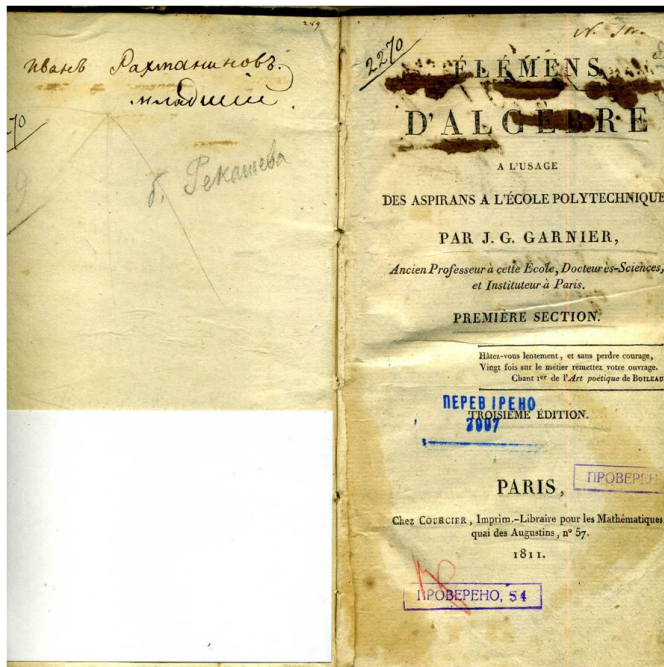
Як здібний математик, Штейнгель залишив після себе декілька робіт в цій області, з яких назвемо "Теорію вітряних двигунів" (Київ, 1889) і "Дослідження по відцентрових машинах". Останні роки життя барон Штейнгель прожив у Києві. З його ім'ям і членів родини пов'язані цікаві сторінки історії Києва [16].

Літератури іноземними мовами збереглося більше. Скоріш за все, книги були придбані підчас закордонних поїздок. Видання також розташовані у хронологічному порядку і ми розкажемо про частину з них.

Найстаршою є книга 1804 року шведського інженера-механіка, фахівця з гірничої справи **Еріка Нордвела (1753–1835) «Maschinenlehre, oder theoretisch-praktische Darstellung des Maschinenwesens bey Eisenberg-Hütten- und Hammerwerken».** (На титульному листі зберігся напис олівцем «б. Рекашева». На корінці знаходиться позначка «Б.К.П.И.». Це означає, що палітурка книги не оригінальна і обновили її вже тоді, коли книга потрапила до бібліотеки Київського політехнічного інституту).

Ще один іноземний стародрук: курс початкової алгебри «**Éléments d'algebre a l'usage des aspirans a l'écjle polytechnique**» 1811 року Гарн'є. (На форзаці збереглися написи: олівцем «б. Рекашева» та чорним чорнилом – «Івань Рахманиновъ младшій». Зі зворотнього боку титулу рукописний напис закреслений і тільки збереглася дата – «8 Мая 1830 Одесса»).

Жан Гійом Гарн'є – бельгійський математик, викладав у Політехнічній школі в Парижі, професор, склав декілька підручників з математики, виховав багатьох бельгійських математиків, член Бельгійської академії наук, брав участь у виданні «Correspondance mathématique et physique», яке згодом стало дуже відомим у світі [8 т. 15 с. 144].

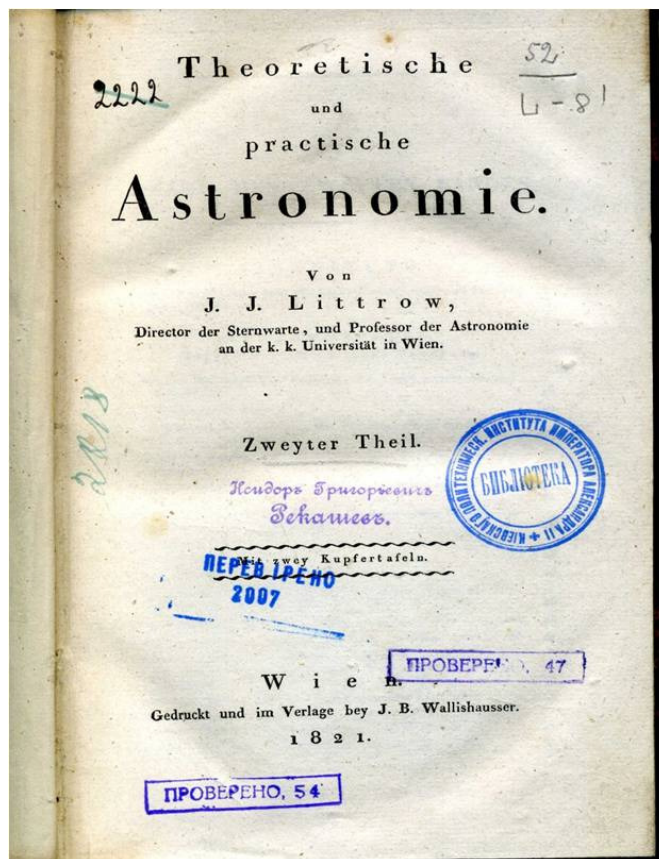
Робота представляє собою збірку статей, лекцій і окремих творів, необхідних для підготовки до екзаменів аспірантів Політехнічної школи.

Політехнічна школа (фр. École polytechnique) – вищий навчальний заклад Франції. Школа заснована 1794 року під назвою Центральна школа громадських робіт. 1795 року перейменована в Політехнічну школу. Відома насамперед дуже якісною математичною підготовкою. Одна з перших політехнічних шкіл Європи і стала зразком для багатьох подібних навчальних закладів в інших країнах.

Також, до книгозбірні Рекашева належали два томи видання «Теоретична і практична астрономія» Йозефа Літтроу (**Theoretische und practische Astronomie**) – другий (1821) і третій (1827). (Окрім печатки інституту Олександра II, є печатка власника – «Исидоръ Григорьевичъ Рекашевъ». На форзаці зберігся напис олівцем «б. Рекашева»).

Йозеф Йоганн Літтроу – австрійський астроном; навчався в Карловому університеті в Празі. Працював позаштатним астрономом Віденської обсерваторії, був запрошений до Краківського університету, де очолював кафедру астрономії і обсерваторію. 1809 року приїхав

до Росії. З 1810 – професор Казанського університету, в 1814 – під його керівництвом була побудована невелика університетська обсерваторія. У 1816 повернувся до Австрії; з 1819 до кінця життя (1840) – директор Віденської обсерваторії, професор астрономії Віденського університету, член-кореспондент Петербурзької та Краківської академії наук, Лондонського і Празького наукових товариств.

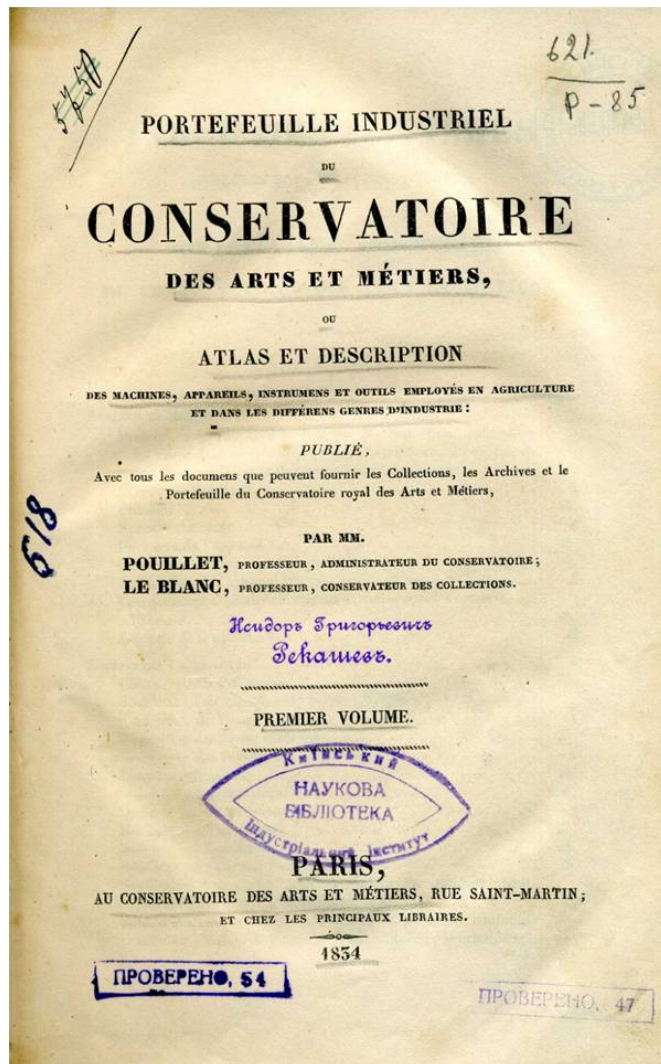

Наукові праці присвячені астрометрії та небесній механіці. Проводив систематичні спостереження небесних тіл. В Казані разом з ним спостерігав небесні світила його учень – М.І. Лобачевський.

Літтроу був одним з найбільш різнобічних астрономів першої половини XIX століття, автором курсу «Теоретична і практична астрономія» (т. 1–3, 1821–1827), видатним популяризатором астрономії: твір «Таємниці неба» (1834–1836) – кращий й найповніший для свого часу популярний виклад астрономії, неодноразово перевидавався. 1904 року вийшов переклад російською мовою [8 т. 34 с. 836].

Цікавою книжковою пам'яткою є робота французького фізика Клода Пул'є – «Portefeuille industriel du Conservatoire des arts et métiers, ou Atlas et description des machines, appariels, instrumens et outils employés en agriculture et dans les différens genres d'industrie : Publié, avec tous les documens que peuvent fournir les Collections, les Archives et le Portefeuille du Conservatoire Royal des arts et métiers métiers» 1834 року. (Окрім печатки інституту Олександра II, є печатка власника – «Исидоръ Григорьевичъ Рекашевъ». Корінець прикрашений бароковими орнаментами без номера і позначки

«Б.К.П.И.», що може свідчити про його оригінальне походження).

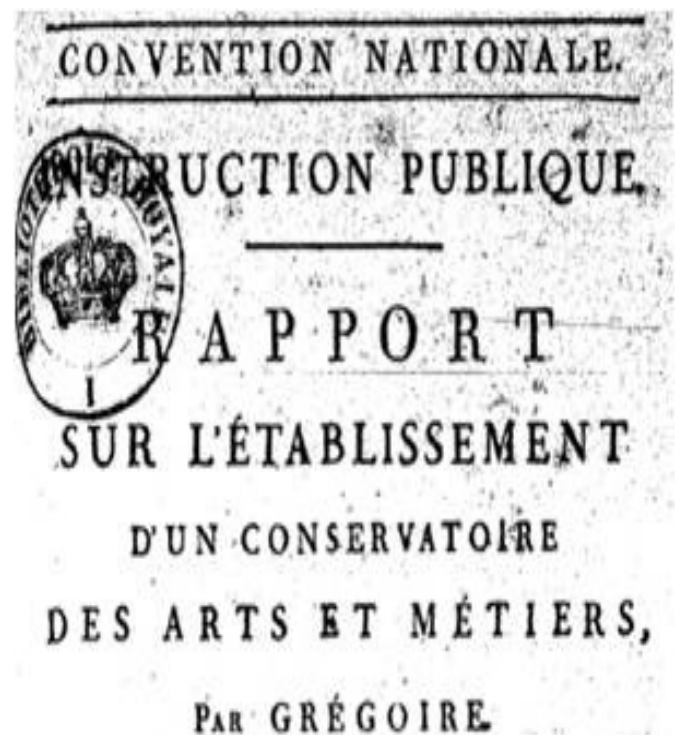

Пул'є Клод – французький фізик. Здобув освіту в Ecole Normale, де після закінчення курсу залишений репетитором, а потім призначений доцентом. Був професором фізики в College Bourbon, в Ecole Polytechnique і Faculté des sciences. З 1822 року віце-директор, а з 1831 до 1849 року директор в Conservatoire des Arts et Metiers. Відрізняючись незвичайним талантом ясно і витончено викладати предмет, Пул'є під час своїх лекцій умів вселити слухачам живий інтерес до науки. Йому належить ряд винаходів в експериментальній фізиці. Його капітальний твір: "Traité de physique expérimentale et météorologie" витримав сім видань, перекладений німецькою і утворив дуже споживаний курс фізики Müller - Pouillet - Pfaundler, "Lehrbuch der Physik".

Робота представляє опис фондів найстарішого технічного музею Європи – Паризького музею мистецтв і ремесел Conservatoire des Arts et Metiers.

Історія цього культурного закладу сама по собі дуже цікава і починається в часи Французької революції. 1794 року аббат Грегюар пропонує Національному конвенту Франції проект створення Консерваторії мистецтв і ремесел, мета якої «изучение и сохранение машин и инструментов, чертежей, и моделей, книг и различной

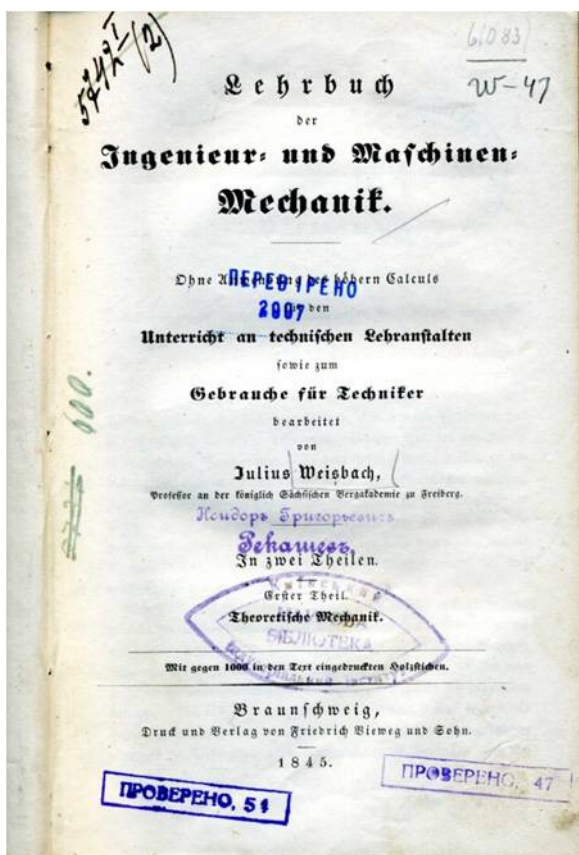
документации всех существующих искусств и ремёсел». Затверджена Конвентом, Консерваторія відразу ж стає господаркою численних конфіскованих під час революції приватних технічних колекцій. Для відвідувачів музейна експозиція відкривається 1802 року в приміщенні церкви Сен-Мартен-де-Шан. С першого дня роботи одним з головних принципів стала інтерактивність – працівники музею не тільки демонстрували, а й пояснювали, як саме працюють виставлені в музеї механізми. Одночасно було відкрито і однойменний учбовий заклад, професори якого читають лекції з різних галузей техніки і технології, а слухачі мають можливість практикувати отримані знання на представлених машинах. Інститут існує і до сьогодні, є одним з найпрестижніших учбових закладів і популярним особливо серед студентів, що поєднують навчання з роботою. Філіали школи є в багатьох містах Франції.

Ще одне французьке видання – своєрідне резюме робіт видатних вчених в галузі індустріальної механіки з ілюстраціями: **Flachat S. Traité élémentaire de mécanique industrielle: Résumé des traités de Christian, Poncelet, D'aubuisson, Coriolis, Hachette, Lanz et Bétancourt, Ch. Dupin, Borgnis, Guenyveau, Leblanc, etc., etc. 1835 року.** (Окрім печатки інституту Олександра II, є печатка власника – «Исидорь Григорьевичь Рекашевъ». Корінець прикрашений бароковим орнаментом).

Автор збірки Стефан Флаша – французький цивільний інженер.

Німецька наука представлена двотомним навчальним посібником для інженерів-механіків **Юліуса Вейсбаху «Lehrbuch der Ingenieur- und Maschinen-Mechanik: Ohne Anwendung des hohen Calculs für den Unterricht an technischen Lehranstalten sowie zum Gebrauche für Techniker» 1845–1846 років.** (Окрім печатки інституту Олександра II, є печатка власника – «Исидорь Григорьевичь Рекашевъ»).

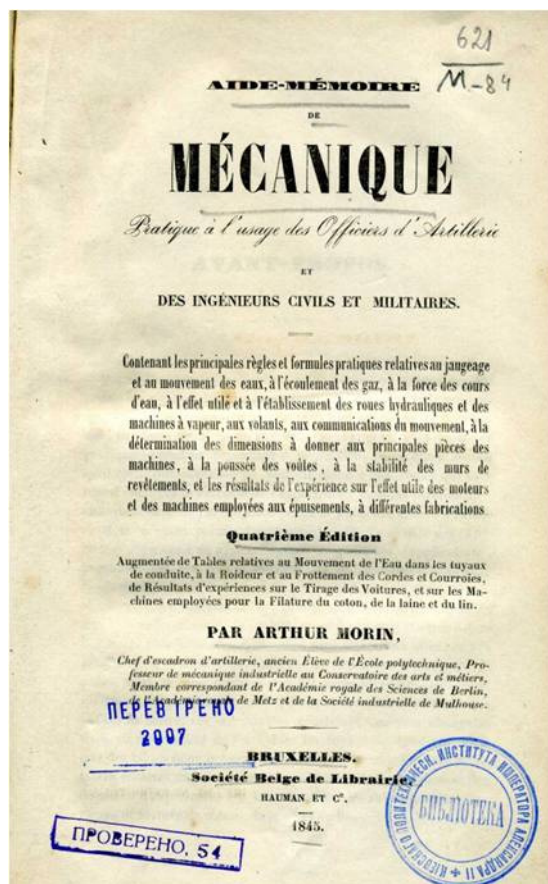
Юліус Людвіг Вейсбах – саксонський математик, механік-гідралік і фахівець з гірничої справи, член-кореспондент Петербурзької та Королівської шведської Академії наук. Навчався у Фрейбурзькій гірничій академії, у Гетингенському університеті та Політехнічній школі Відня. 1833 року отримав посаду викладача прикладної математики у Фрейбурзькій гірничій академії і залишався там до самої смерті. Науково-педагогічна діяльність Вейсбаха добре відома з 1841 року, коли він розпочав дослідження з різних питань гідраліки. Окрім гідраліки він займався геодезією, маркшейдерським мистецтвом. Опублікував ряд робіт: "Handbuch der Bergmaschinenmechanik" (2 тома, Лейпциг, 1835–1836); "Markscheidkunst" (2 тома, Брауншвейг, 1850–1859); "Der Ingenieur" (Брауншвейг, 1874–1877); "Versuche über die Leistungen eines einfachen Reactionsrades" (Фрейбург, 1851). Постійно друкував статті в технічних журналах "Polytechnische Centralblatt", "Ingenieur", "Civilingenieur" та "Polytechnische Mittheilungen" [8 т. 10 с. 722].

Головною науково-літературною роботою вченого вважається "Lehrbuch der Ingenieur und Maschinenmechanik" (3 тома, Брауншвейг, 1845–1854), що витримала декілька видань і перекладена на всі європейські мови.

Робота Артура Морена «Aide-mémoire de mécanique pratique à l'usage des officiers d'artillerie et des ingénieurs civils et militaires» 1845 року є практичним посібником для цивільних та військових інженерів. (На форзаці зберігся напис олівцем «б. Рекашева»).

Артур Морен (1795–1880) – французький інженер і механік, один із засновників наукової практичної механіки. Закінчив Політехнічну школу, викладав і заві-

дував кафедрою механіки в Національній консерваторії ремесел та мистецтв і згодом очолив її. Тридцять років Морен керував Консерваторією і за цей період набагато зросла ефективність навчання та авторитет цього навчального закладу. Член Паризької та Королівської Шведської академії наук. Найвідоміший винахід Морена – динамометр та прилад для дослідження швидкості падіння тіл. Морен також очолював Комісію по проведенню першої Всесвітньої виставки в Парижі 1855 року. Ім'я вченого занесено до списку найвидатніших вчених Франції, який розміщено на першому поверсі Ейфелевої вежі [8 т. 38 с. 845].

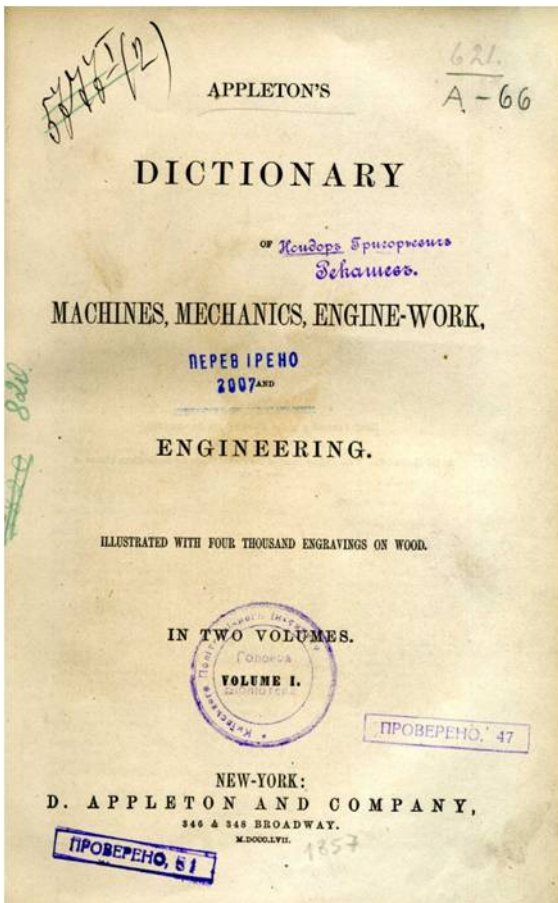

В передмові автор зазначає, що вже давно планував створити зібрання найважливіших результатів та правил прикладної механіки, які б мали велике практичне значення для всього людства. Власний досвід дає можливість виразити свою точку зору з більшості питань – представити теоретичний і практичний досвід.

Інший французький математик Жан Беланже 1847 року написав курс механіки для своїх студентів – першокурсників: "Cours de mécanique, ou résumé de leçons sur la dynamique, la statique, et leurs applications a l'art de l'ingénieur". (Окрім печатки інституту Олександра II, є печатка власника – «Исидоръ Григорьевичъ Рекашевъ». На форзаці зберігся напис олівцем «б. Рекашева»).

Жан-Батист Беланже (1790–1874) – французький математик, працював в галузі гідраліки і гідродинаміки; професор Центральної школи мистецтв і мануфактур, Політехнічної школи, Школи Понт–Шуазі. 1851 року розро-

быв нову навчальну програму з механіки, як відповідь на реструктуризацію інженерної навчальної програми École Polytechnique (Політехнічної школи). Одним з його учнів був Гюстав Ейфель. Ім'я Беранже занесено до списку видатних людей Франції, що прикрашає перший поверх Ейфелевої вежі в Парижі [15].

Цінним зразком довідкової літератури є англomовне видання «Appleton's dictionary of machines, mechanics, engine-work, and engineering» 1857 року. (Окрім печатки інституту Олександра II, є печатка власника – «Исидоръ Григорьевичъ Рекашевъ»).

Д. Еплтон і Компанія – американське видавництво, засноване Даніелем Еплтоном 1813 року. Друкувало твори сучасних вчених, медичну літературу, книги іспанською мовою для латиноамериканських країн, художню літературу і книги з американської історії. Найбільшим виданнями вважаються Нова Американська Енциклопедія (1858–1863), Еплтонівська Енциклопедія Американських біографій (1887–1900), енциклопедія живопису (1857).

Представлене видання, на погляд упорядників, є унікальним і відображає сучасний стан технічного мистецтва в Сполучених Штатах Америки та всьому світі. Енциклопедії та словники стали настільки популярними, а переваги настільки очевидні, що необхідність їх випуску не потребує пояснень.

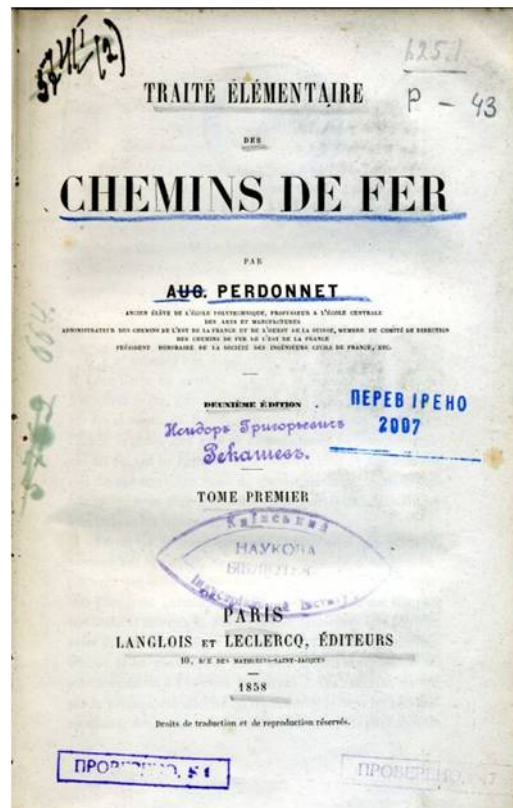
Ще один англійський автор представлений в бібліотеці Исидора Рекашева: **Whitworth J. Miscellaneous papers on mechanical subjects 1858 року.** (Окрім печатки інституту Олександра II, є печатка власника – «Исидоръ

Григорьевичъ Рекашевъ»).

Вітворт Джозеф (1803–1887), англійський інженер і підприємець. Вивчав інженерну справу в Манчестері; згодом переїхав до Лондона, де винайшов процес виготовлення абсолютно плоскої металевої поверхні. Повернувшись в Манчестер, почав випускати калібрувальні інструменти. Його ім'ям названий спосіб гвинтової нарізки болтів і гайок і саме він, 1841 року, розробив систему кріпильної різьби, яка, завдяки прийняттю її багатьма англійськими залізничними компаніями, стала національним стандартом для Великобританії, названим британським стандартом Вітворта (BSW). Стандарт Вітворта послужив основою для створення різних національних стандартів [8 т. 12 с. 556].

Книга представляє собою збірку доповідей різних років.

Французьку лінію продовжує двотомне видання **Августа Пердона «Traité élémentaire des Chemins de fer» 1860 року.** (Окрім печатки інституту Олександра II, є печатка власника – «Исидоръ Григорьевичъ Рекашевъ». На корінці збереглися ініціали власника «И.Р.»).

Друге, доповнене видання двотомника творів, присвячених питанням залізниці: представлені описи окремих залізничних станцій, вагонів, локомотивів та результати багаторічного власного досвіду автора.

Август Пердон – французький інженер, навчався в Політехнічній школі в Парижі, займався будівництвом залізниць, очолював Центральну школу мистецтв і ремесел, видав перший французький підручник для інженерів залізниці – 1828 року, член комітету залізниць Франції, почесний президент товариства цивільних інженерів Франції [19].

Отже, представлена література з приватної бібліо-

теки викладача нарисної геометрії Ісидора Григоровича Рекашева дає уявлення про коло наукових інтересів власника. Більшість зібрання складають навчальні і практичні посібники, окремі наукові роботи видатних вчених та довідникові видання з математики, фізики, астрономії, механіки, гідравліки, гірничої справи та з питань будівництва залізниць. Значна частина бібліотеки – твори французьких авторів першої половини XIX століття і ця обставина красномовно ілюструє домінуюче положення Франції в сфері технічної освіти Європи в XIX столітті.

Кожне з представлених видань є цінною науковою пам'яткою, що відображає певні історичні етапи становлення і розвитку наукових дисциплін та підручників для політехнічної школи.

Книги дають унікальну можливість студентам відчувати подих минулих століть, перегорнути поживтілі сторінки, що їх торкалися численні покоління студентів минулих століть.

Джерела та література:

1. Иллюстрированный сборник материалов к истории возникновения Киевского Политехнического Института: Памяти Виктора Львовича Кирпичева посвящает Киевское Политехническое Общество Инженеров и Агрономов. – Киев: Тип. Т-ва И. Н. Кушнарев и К°, 1914. – 143 с. – Електронна репродукція. Київ: НТБ НТУУ «КПІ», 2010.
2. Киевский Политехнический Институт Императора Александра II-го : Краткий очерк его возникновения / А. Абрагамсон. – К. : Литотипограф. Товарищ. И. Н. Кушнерев и К°, 1898. – 54 с. – Електронна репродукція. Київ: НТБ НТУУ «КПІ», 2010.
3. Отчет о состоянии Киевского Политехнического Института Императора Александра II за 1899 год. – Киев: Типо-литография Губернского Правления, здание Присутственных мест, 1900. – 56 с. – Електронна репродукція. Київ: НТБ НТУУ «КПІ», 2010. – с. 50.
4. Отчет о состоянии Киевского Политехнического института Императора Александра II. за 1913 год. – К.: Типография Т-во М. А. Барщевский, 1914. – 114 с. – Електронна репродукція. Київ: НТБ НТУУ «КПІ», 2010. – с. 26.
5. Личный состав Киевского Политехнического Института Императора Александра II [Електронний ресурс] : в 1900–1901 академическом году. – [Киев: Типография Петра Барского, 1902?]. – 26 с. – Електронна репродукція. Київ : НТБ, НТУУ «КПІ», 2007. – с. 10.
6. Личный состав Киевского Политехнического Института Императора Александра II [Електронний ресурс]: на 1903–1904 академ. год. – Киев: Тип. В. С. Кульженко, 1903. – 48 с. – Електронна репродукція. Київ: НТБ, НТУУ «КПІ», 2007. – с. 20.
7. Личный состав Киевского Политехнического Института Императора Александра II [Електронний ресурс] : на 1917 год. – Киев: Типография «И. И. Чоколов», 1917. – 43 с. – Електронна репродукція. Київ: НТБ, НТУУ «КПІ», 2007. – с. 22.
8. Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона. – С. –Пб.: Брокгауз-Ефрон. 1890–1907.
9. Ректори Київського університету. 1834–2006 / КНУТШ; В.В. Скопенко, В.А. Короткий, Т.В. Табеньська, І.І. Тіщенко, Л.В. Шевченко. – Київ: Либідь, 2006. – с. 127.
10. Менькова А. Рахманиновы: корни и ветви. – "Генеалогический вестник" №13. – Санкт-Петербург, 2003. Режим доступа: <http://subscribe.ru/archive/archive.fhpevfjyd/200407/07011523.html>
11. Кальченко Т. Рекашев Исидор Григорьевич // Большая энциклопедия русского народа // Институт русской цивилизации. Режим доступа: <http://www.rusinst.ru/articletext.asp?rzd=1&id=6210&abc=1>
12. Дригайло В. Г. 100 років Науково-технічній бібліотеці НТУУ "КПІ" ім. професора Г.І. Денисенка / В.Г.Дригайло, С.В. Дригайло. – К. : НТУУ "КПІ", 2000. – 172 с.
13. Національному технічному університету України "Київський політехнічний інститут" 100 років : [збірник нарисів] / НТУУ "КПІ". – Київ : Генеза, 1998. – 3 кн. в папці. Кн. 1] : КПІ : від першого кроку до першого випуску / В.І. Лиховодов, А.Л. Любомудрова, Е.В. Лиховодова. – 1998. – 104 с. : іл., портр. – с. 65
14. Биографический словарь деятелей естествознания и техники : [в 2-х т.] / отв. ред. А. А. Зворыкин ; ред. кол.: Н. Н. Аничков [и др.] ; Ин-т истории естествозн. и техники АН СССР. – Москва : Гос. науч. изд-во "Большая Советская Энциклопедия", 1958–1959.
15. Жан-Батист Беланже // Стаття на сайті Тернопільського Національного технічного університету ім. І.Пулюя. Режим доступа: <http://wiki.tntu.edu.ua/Жан-Батист Беланже>.
16. Ястребцев Е. Штейнгель, барон Рудольф Васильевич / Е.Ястребцев // Большая биографическая энциклопедия. 2009. Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_biography/Штейнгель

Мірошниченко Марина Олексіївна – головний бібліотекар Науково-технічної бібліотеки ім. Г.І. Денисенка НТУУ «КПІ».